

ԴԵԼԻ ՅՈՎԱԿԻՄ

(Շար. եւ վերջ)

Ֆրէնկ Հիսար եւ Հայոց բերդերի մէջ,
դտել էին իրենց ապաստանարանը Ջենովացի-
ները եւ Հայերը:

Թշնամին մօտենում էր:

Կէտիկ Ահմէտ փաշա ծովակալը արդէն
ամբակոծել եւ աւերակ էր դարձրել Մուղաղը,
Բալլիսուն, Կերչը, Մանդուրին եւ Քերսօնը ու
մեծ նաւատորմիդով մօտենում էր Կաֆային:

Յամաքից քաղաքը պաշարել էին Մէնդլի
Գիրէյ խանի զօրքերը:

Չնայելով դրան, Ֆրէնկ Հիսարում եւ Հա-
յոց բերդում տիրում էր արիասիրտ հողին:

— Մենք կը յաղթենք, — ահա այն համոզ-
մունքը, որ պինդ դրոշմուած էր բոլորի սրտե-
րում:

Անտոնիօ Քօռլաթօն եւ Մառչելլան նոյն-
պէս բերդումն էին օնպաշի Դէլի Յովակիմի
հետ:

Պիէտոօ Սավառելլին եւ Մառիէտտան վա-
ղուց մեկնել էին Իտալիա:

— Այսօր, սինեօն Յովակիմ, այստեղ կը
լինի Օսմանցիների նաւատորմիդը:

— Ի՞նչ կայ ... թող դան:

— Երեք հարիւր նաւ. դա մեծ ոյժ է:

— Ոչինչ, կ'ընդունենք պէտքին պէս, նը-
կատում էր Դէլի Յովակիմը եւ դարձնում էր
աչքերը հեռու հորիզոնին:

— Իսկ եթէ նրանք յաղթե՞ն:

— Ի՞նչ արած. ուրեմն այդպէս է գրուած
մեր ճակատին. բաղդ է: ... Սինեօն Անտոնիօ,
ինչո՞ւ դուք վաղօրօք չուղարկեցիք ձեր քրո-
ջը Իտալիա:

— Նա չկամեցաւ թողնել ինձ մենակ:

Խօսակիցներին մօտեցաւ Մ—ռչելլան:

Նրա խոշոր աչքերի մէջ ակներեւ նկատ-

ւում էր վախը:

— Սրահասական ժամը չուտով կը դարկէ,
դարձաւ նա Դէլի Յովակիմին:

— Հանդիստ կացէք, սհիեորա, մենք կը
կարողանանք պաշտպանել բերդերը եւ ձեզ:

— Լսիր, Անտոնիօ, ես չեմ հասկանում,
ինչո՞ւ լուում է Դօփը, ոչ մի օգնութիւն հայրե-
նիքից, Անդղիացիների եւ Հունգարացիների
կողմից, կարծես մենք չներ լինենք, թողել են
մեզ մեն-մենակ, երեսի վրայ ... օ՛, դա բար-
բարոսութիւն է:

— Ահա եւ Տաճիկների նաւերը, բա-
ցաղանչեց Դէլի Յովակիմը եւ ձեռքը տարածեց
հեռու հորիզոնին:

Մառչելլան ցնցուեց:

Առաւօտեան մշուշի միջից երեւացին Օս-
մանցիների նաւերի անորոշ զծագրութիւնները:

— Սանքա Մառօնիա, դու փրկիր մեզ,
չնչաց Մառչելլան եւ խաչակնքեց երեսը:

Նաւատորմիդը մօտենում էր:

Արդէն յայտնի նշմարւում էին նաւերը,
որոնց քամուց ուռած առաջաստները սպիտա-
կին էին տալիս նոր ծագող արեւի երփներանդ
ճառագայթների մէջ:

Անտոնիօն յառեց աչքերը Օսմանցիների
չարքով մօտեցող նաւերին:

Նոյն վախը, որ մի քիչ առաջ երեւաց
Մառչելլայի աչքերում, այժմ նշմարւում էր
եւ նրա լայն բացած, շաշ աչքերում:

Դէլի Յովակիմը նկատեց այդ:

Նա մօտեցաւ Անտոնիօյին, դրեց ձեռքը նրա
ուսին եւ փսփսաց.

— Արիացէք, սինեօն, մարդս ճակատա-
դրից անդօր է փախչել:

**

Օսմանցիները նաեւրը անդադար ուժակոծում էին Կաֆան:

Ծովի եզերքին ընկած տները, առեւտրական շտեմարանները, կրպակները, սրճարանները վաղուց արդէն դարձել էին խարխուլ աւերակ: Միայն Ծրէնի Հիւսարը եւ Հայոց բերդը դեռ խրոխտ նայում էին ցած իրենց բարձունքից:

Անցան շաբաթներ:

Բերդերում արդէն զգացւում էր պաշարեղէնի պակասութիւնը:

— Հաց չունինք ... քիչ է մնացել. այսօր զնդապետի հրամանով զինւորներին բաժանեցին մի մի կտոր միայն, նկատեց Անտոնիօն:

— Պէտք էր լսել աւագ պարոն Մուրադին եւ չուղարկել ցորեններ Իտալիա սրանից ամիսներ առաջ, պատասխանեց Յովակիմը:

— Այո՛, ... ճիշդ է, նկատեց տխուր Անտոնիօն:

— Դուք քաղցած էք, վրդովուած հարցրեց նա:

— Ո՛չ, ես զինւոր եմ, ես մի կերպ կը տանիմ այդ, բայց քոյրս ... նա հիւանդ է:

Օնպաշին նայեց Անտոնիօյի թախծալից աչքերին եւ լուռ հեռացաւ:

Մի քանի րոպէից նա վերադարձաւ դամբրիլը ձեռին:

— Ո՛ւր է ձեր քոյրը, սինեօն:

— Ծրէնի Հիւսարի «Ա» բաժնում:

Դէլի Յովակիմը արագ ուղղեց քայլերը դէպի այդ բաժինը:

Երբ նա գտաւ կանանց մէջ Մառչեւլային, նայեց նրա մաշուած, սրուած դէմքին, նրա սիրտը ճմլուեց սուր ցաւից:

Երա առաջ կանգնած էր մի ուրիշ, օտար Մառչեւլա:

Ո՛ւր էր նրա կայտառ գեղեցկութիւնը, նրա աչքերի կրակը, նրա շրթների հպարտ ժպիտը:

— Սինեօնա, ձեր եղբայրը ուղարկեց ձեզ ուտելիք:

— Օ՛, իմ անդին, բարի Անտոնիօ, նա կտրում է իւր բերնից եւ մտածում է իմ մասին:

Եւ Մառչեւլան դողդոջուն ձեռքերով վերցրեց կողովը:

— Կերէք, սինեօնա, սինեօն Անտոնիօն խոստացաւ ամեն օր ուղարկել ձեզ ուտելիք իւր

բաժնից:

— Համբուրեցէք նրան, սինեօն:

Մառչեւլան պարպեց կողովը եւ տուեց Յովակիմին:

Սրերը շարունակ անցնում էին:

Բերդերում արդէն տիրում էր իսկական քաղցը. մարդիկ մեռնում էին սովից, ընկաւտից. իսկ Դէլի Յովակիմը ամեն օր կիսում էր իւր բաժինը եւ կէսը բերում Մառչեւլային, աւելով որ ուղարկողը Անտոնիօն է:

Օնպաշին տեսնում էր, ինչպէս Մառչեւլան օրէցօր հալւում էր եւ ինչպէս սովի սուր ժանիքները քայքայում էին նրա թոյլ կազմուածքը:

Պաշարումը սաստկանում էր:

Կէտիկ փաշան կատաղել էր եւ վճռել էր բնաջինջ անել Ջենովացիներին եւ Հայերին: Ռմբերի հեղեղը անդադրում ողողում էր բերդերը: Եւ նրանց անառիկ պատերը տեղ տեղ փլչել էին, խորտակուել:

Սարսափահար, անօթի, ուժասպառ Ջենովացիները կորցրել էին իրենց գլուխը եւ մեծ հիւպատոսի զաղտնի խորհուրդը վերջին դիշերուայ նիստում, ուր Հայերը չէին հրաւիրել, վճռեց փախչիլ Կաֆայից եւ թողնել Հայերին:

**

Մութ գիշեր էր:

Կատաղի քամին, անցնելով սարերի վրայով, հասնում էր քաղաք եւ ընկնելով ծովը, սկսում էր մոնչալ եւ բարձրացնել ահաղին, փրփրալից ալիքներ:

— Լսեցէք, սինեօն, դարձաւ Անտոնիօն Դէլի Յովակիմին, տանելով նրան մի կողմ, մենք այս գիշեր թողնում ենք բերդը. այդպէս վճռեց հիւպատոսի խորհուրդը, ես բարոյական պարտականութիւն եմ համարում յայտնել ձեզ այդ, որովհետեւ ...

— Դուք թողնո՞ւմ էք մեզ մեն-մենակ:

— Ուրիշ ելք չկայ. մեր երդը երդուած է:

Մեր նաւերը սպասում են մեզ, թաքնուած ժայռերի ետեւը. պաշարի մնացորդը բարձած է. ճանապարհին մենք կը գտնենք ուտելիք. բայց այս պաղտնիք է. չասէք ոչ ոքին: Եթէ իմանան, ինձ կարող են մահացնել: Լսեցէք, ես հնարաւորութիւն ունիմ վերցնել ձեզ մեզ հետ. Կամենո՞ւմ էք գալ Իտալիա:

Դէլի Յովակիմը լուռ նայեց Անտոնիոյի երեսին եւ շարժեց գլուխը :

— Այստեղ ձեզ սպասում է անխուսափելի մահը :

— Ի՞նչ արած, ես կը մնամ մերոնց հետ եւ կը մեռնիմ իրրեւ գինւոր :

Նա շեշտեց վերջին խօսքը :

Անտոնիոն ձգեց հայեացքը գետնին եւ կարմրեց :

— Ի՞նչպէս է ձեր քոյրը :

— Նա ... նա մահամերձ է ... հազիւ թէ հասնի հայրենիք :

Անտոնիոյի ձայնը դողաց :

— Մահամերձ, չնչաց օնպաշին :

Մի սուր ցաւ խոցոտում էր նրա սիրտը :

— Օգնեցէք մեզ, սինեօն, վերջին անգամ . քրոջս պէտք է տանիլ նաւ, իսկ ես ... թոյլ եմ ...

— Գնանք :

Եւ ինքը իրեն կորցրած, շուարած Յովակիմը մեքենայաբար հետեւեց Անտոնիոյին :

Մթութեան մէջ նրանք մօտեցան Ֆրէնկ Հիսարի «Ա» բաժնին :

— Նա այստեղ է . այս դարպասը ստորերկրեայ անցքով տանում է ծովի եղերքը, չնչաց Անտոնիոն եւ վառեց ձեռքի լապտերը :

Յարզի վրայ ընկած էր Մառչեւլլան :

Միայն խոշոր, թախծալից աչքերը մնացել էին նրա այրուած, սպիտակ՝ իրրեւ կաւիճ՝ երեսի վրայ :

Օնպաշին մօտեցաւ, ծունկ չոքեց եւ նրանց երկուսի հայեացքները հանդիպեցին իրար :

Մառչեւլլան թոյլ ժպտաց :

— Օ՛, սինեօն, օրհասական ժամը դարկեց, յիշո՞ւմ էք, ես մի անգամ ասացի ձեզ :

— Սինեօնա, արիացէք . Աստուած ողորմած է, դուք կը կաղդուրուէք այնտեղ, ձեր հայրենիքում :

— Ոչ, ոչ, ես տեսնելու չեմ իմ գեղեցիկ հայրենիքը, նրա կապուտակ երկինքը, նրա արեւը :

Եւ Մառչեւլլայի աչքերից ցայտեցին արցունքները :

Նա ծանր շնչում էր :

— Հա ... սինեօն, ինչո՞ւ դուք շարունակ խարում էիք ինձ :

— Ե՞ս ...

— Այո՛, դուք ամեն օր բերում էիք ինձ ուտելիք, ասելով, որ ուղարկողը եղբայրս է, մինչդեռ դուք ... ես երբեք չեմ մոռանալ ձեր բարութիւնը ... ձեր ...

Եւ Մառչեւլլան դողդոջուն ձեռքերով հանեց վզից մի փոքրիկ տուփ եւ տուեց Յովակիմին :

— Առէ՛ք, սինեօն, եւ միշտ յիշեցէք ինձ, սրա մէջ Սուրբ Թրանցիսկի մասունքն է, մայրս կախ էր տուել վզիս, երբ ես դեռ փոքր էի . առէ՛ք, նա կը փրկէ ձեզ ամէն փորձանքից :

Եւ Մառչեւլլան դժուարութեամբ կռացաւ դէպի Յովակիմը եւ կախեց նրա վզին սեւ, փոքրիկ տուփը :

— Գնանք, սինեօն, ժամանակ է, նկատեց Անտոնիոն :

Դէլի Յովակիմը զգոյշ վերցրեց Մառչեւլլային, սեղմեց այդ թեթեւ բեռը իւր լայն կրծքին եւ ուղևորուեցաւ դէպ ի ստորերկրեայ անցքը :

Նրան թւում էր, որ նա տանում է ձեռքերի վրայ իւր լոյս — արեւը, իւր երջանկութիւնը, կեանքը, տանում՝ հեռու, հեռու, դէպ ի խաւար, դէպ ի գերեզման :

Ջենովացիների փախուստից յետոյ Օսմանցիք գրաւեցին բերդը :

Կատաղած խուժանը լցուեցաւ ներս եւ սոսկալի կռիւր շարունակուեց Հայոց բերդում : Դէլի Յովակիմը կուտւմ էր իրրեւ առիւծ : Շրջապատուած տասնեակ ենիչէրիներով, նա վճռել էր թանկ գնով ծախել կեանքը :

— Էլ ինչո՞ւ ապրել, ինչո՞ւ ... չկայ այլ եւս Մառչեւլլան, չկայ ծովային Հայաստանը(*) :

(*) «Արմէնիա մարիթիմա», այդպէս էր կոչուում Կափան : Ծանօթ . Հեղինակին

Եւ նրա երկար սուրը արագ, արագ փայ-
լում էր օդում:

Նրա ամեն մի հսկայական հարուածը տա-
պալում էր թշնամուն գետին:

Նրա ոտների տակ, նրա կողքին կազմուել
էին զիւղներէ կոյտեր:

Իսկ Դէլի Յովակիմը շարունակում էր աջ
ու ձախ հարուածել:

Նա նայեց այն կողմը, ուր նաւը տանում
էր Մառչեւլային, նրա միակ, սրտի ամենախոր

խորաններում պահած սէրը, յոյսը եւ երջան-
կութիւնը:

Անհուն, երկնային ժպիտը խաղում էր նրա
արիւնլուայ երեսին:

— Մառչեւլա, արեւս, հոգիս, շնչաց նա
եւ ընկաւ ենիչէրիի հարուածի տակ:

Նրա արդէն սառած ձեռքը պինդ սեղմել էր
Մառչեւլայի պարզեւը, փոքրիկ, սեւ տուփը
Սուրբ Ծոանցիսկի նշխարով:

ԳԷՈՐԳ ԶՈՒԲԱՐ

Նոր-Նախիջեւան

1928 - 29

